

‘Een goede vertaling komt nooit te laat’

Oscar Timmers en Wim van Beusekom in gesprek met Herbert Leupen

Oscar Timmers (1931-2018) was schrijver en vertaler, en van 1963 tot 1995 redacteur van De Bezige Bij. Tussen 1968 en 1978 vertaalde hij vijf romans van Jerzy Kosinski: Steps (Stappen, 1968), Being There (Aanwezig, 1970), The Devil Tree (Duivelsboom, 1973), Cockpit (1975) en Blind Date (De onbekende partner, 1978). In die jaren reisde hij meer dan eens naar het Zwitserse vakantieadres van zijn schrijver om daar de problemen te bespreken waarmee hij als vertaler te maken kreeg. Ten slotte maakte hij ook een nieuwe vertaling van The Painted Bird (De geverfde vogel), het boek waarmee Kosinski in 1965 in één klap wereldberoemd werd en dat aanvankelijk, in 1967, in de vertaling van Mischa de Vreede was verschenen. In de jaren zeventig en tachtig maakte hij naam als schrijver onder het pseudoniem J. Ritzerfeld.

Ook Wim van Beusekom (1941-1990) was redacteur bij De Bezige Bij, nadat hij rond 1975 van Bruna was overgekomen.

Herbert Leupen (1934-1986) kreeg nationale bekendheid toen hij als redacteur van Propria Cures in 1958 werd ontvoerd en gemolesteerd door katholieke Delftse studenten na een kritisch in memoriam (‘In de grond niet zo slecht’) van de omstreden paus Pius XII (de studenten kregen een boete van 50 gulden). Hij schreef o.m. de verhalenbundel Muis in de melk en de roman Daho zonder tulband. Ook recenseerde hij toneel voor Het Parool.

Dit interview verscheen eerder in 1979 in een speciaal vertaalnummer van het Nieuwsblad voor de boekhandel.

‘Een goede vertaling komt nooit te laat’

Als redacteuren van De Bezige Bij hebben Oscar Timmers (47) en Wim van Beusekom (38) veel met vertalers en vertalingen te maken. Wat vinden ze van de vertaalkwaliteit in Nederland? Wat is hun oordeel over de honorering? Wat is de invloed van het vertalen op het schrijven? Deze en andere vragen vormden de aanleiding voor een gesprek met hen.

OT: Als een goede vertaler werken van hoog literair niveau moet vertalen, dan is het onmogelijk om daarmee een behoorlijk inkomen te verdienen. Met een behoorlijk inkomen bedoel ik het salaris van een leraar, omdat die qua opleiding en niveau vergelijkbaar is. Dus zeg zo'n f 40 à 50 000 bruto per jaar. Een vertaler van Proust doet een heel jaar over één deel van 100 000 woorden; een paperback van 250 pagina's. Bij 4000 exemplaren oplage komt hij dan niet boven de f 10 000. Financieel interessant wordt vertalen pas als een boek herdrukken haalt.

Laten we het eens omdraaien. Hoeveel exemplaren moeten er in één jaar verkocht worden, wil hij die f 40 à 50 000 halen?

OT: Afhankelijk van de prijs van het boek: toch al gauw tegen de 50 000 exemplaren. Dat gebeurt alleen bij hoge uitzondering. Erica Jong vertalen is rendabel. Ook Kosinski vertalen is redelijk rendabel, want dan kom je – in de loop der jaren – aan oplagen van 20 tot 40 000.

Hoeveel vertalingen geeft De Bezige Bij per jaar uit?

OT: Op een fonds van gemiddeld 75 titels per jaar zijn er 10 à 15 vertalingen. Tien jaar geleden lag de productie op 100 titels per jaar, waarvan 40 vertalingen.

Is er een verklaring voor het verschil met vroeger?

OT: Dank zij de activiteiten van Meulenhoff en De Arbeiderspers, hoeven we ons minder op vertalingen te concentreren. Onze eerste taak is Nederlandse literatuur. Meulenhoff en de AP móéten wel actiever zijn op de buitenlandse markt, omdat hun Nederlands fonds kleiner is dan dat van De Bezige Bij.

Niettemin, hoe belangrijk zijn vertalingen – commercieel gezien – voor De Bezige Bij?

OT: Het pakket vertalingen is een van de kurken waarop De Bezige Bij drijft. En dan vooral Camus, Sartre, Proust, Joyce, Miller, Kosinski, Borges en Hermann Hesse. Langzaamaan komen daar ook andere schrijvers bij, zoals Virginia Woolf en Faulkner.

WvB: Faulkner is typisch een schrijver die een hoger vertalershonorarium vergt. Voordat de vertaler aan Faulkner begint, moet hij veel meer dan normaal in zijn mars hebben. Bovendien is het vertalen zelf veel arbeidsintensiever.

OT: Moet een vertaler veel extra documentatiewerk verrichten, dan betalen we dat ook extra.

Nog steeds is het rumoer niet verstomd over de niet aan Pé Hawinkels toegekende Martinus Nijhoff-prijs. Hoe staan jullie tegenover de sindsdien weer actueel geworden opvatting dat er twee manieren van vertalen zijn, namelijk de uiterst nauwgezette en de creatieve?

OT: Volgens mij is het een valse tegenstelling. Een nauwgezette vertaling is een creatieve vertaling, en omgekeerd.

Vertalen als training

Een schrijver hoeft nog geen goed vertaler te zijn. En omgekeerd. Oscar, jij schrijft en hebt vertaald. Heeft het vertalen bij jou grote invloed gehad op je schrijverschap? Ben je anders gaan schrijven?

OT: Ja. Het heeft een inspirerende en taaltechnisch zuiverende invloed op mij gehad.

Je bent soberder gaan schrijven. Dat ervaar je als een voordeel?

OT: Ja, absoluut. Het lijkt me voor jonge auteurs heel goed zich intensief bezig te houden met het werk van buitenlandse auteurs. Via het vertalen van anderen, kun je je eigen pen scherpener. Maar vertalen louter als training komt weinig voor. Althans, ik ken weinig gevallen. Ik heb me in de jaren zestig op Kosinski geworpen omdat het een auteur is waar ik affiniteit mee had.

WvB: Er zijn twee redenen waarom men vertaalt. Ten eerste: om den brode. Dat is tevens goed voor de routine, want close vertalen is close reading en goed leren in het Nederlands te formuleren. De tweede reden is: verwantschap met het werk. Je kunt zó weg zijn van een bepaalde schrijver, dat je zijn werk graag in onze taal wilt uitdragen. Voorbeelden daarvan zijn Hugo Claus, die Dylan Thomas, en Bernlef, die Stig Dagerman heeft vertaald.

OT: Verwantschap en bewondering staan dan voorop. Maar het komt zelden voor dat een schrijver de vertaling van een beroemd boek aanvat met de doelbewuste opzet iets te leren.

WvB: Overigens zijn schrijvers niet altijd de beste vertalers. Wel goede navertellers.

Is er sprake van een hausse in het vertalen van klassieken?

WvB: Ja, de belangstelling voor de klassieken is de afgelopen tien jaar gegroeid. In de tien jaar daarvoor was er meer belangstelling voor eigentijdse literatuur. Het voordeel van een tijdperk van productieve stilstand is, dat er meer omgekeken wordt naar het culturele erfgoed. Dat geldt ook de klassieke muziek. Je kunt het ten dele zien als een inhaal oefening voor de huidige generatie.

Enthousiaste kritiek

Wat is het effect van boekbesprekingen en boekenbijlagen op de belangstelling voor buitenlandse auteurs?

OT: De boekenbijlage van *Vrij Nederland* is van grote invloed op het koopgedrag van de lezers. Hetzelfde geldt voor *NRC/Handelsblad*. Dankzij de artikelen van Maarten 't Hart over William Faulkner hebben we tweemaal zoveel van Faulkner verkocht.

Zonder Maarten 't Hart zouden er slechts 1000 a 1500 exemplaren zijn verkocht.

WvB: Niet dat men op het gezag van Maarten 't Hart Faulkner gaat lezen. Het is het *enthousiasme* waarmee hij over Faulkner schrijft. De reputatie van Faulkner is onaantastbaar. Maar dat je hem ook voor je genoeg kunt lezen – altijd het probleem met klassieken – dat is wat 't Hart heeft weten over te brengen.

OT: Ik denk dat Meulenhoff je hetzelfde kan vertellen omtrent Céline. Eigenlijk heeft het iets griezeligs dat je soms afhankelijk bent van een enkele criticus.

Tja, veel lezers oriënteren zich nu eenmaal op critici. Welk houvast hebben ze anders, te midden van de stortvloed van incidentele informatie? Wat bepaalt de keus van de lezer? Wat zijn zijn informatiebronnen? Wellicht iets voor een afzonderlijke special. Nu wil ik het nog hebben over de manier waarop het fonds vertalingen wordt samengesteld. Hoe gaat dat in z'n werk?

OT: Onze vertalers hebben daarbij een enorme inbreng. Soms kiezen wij een boek en zoeken daar een vertaler voor. Maar vaker gebeurt het omgekeerde: De vertaler – behept met grote kennis en ervaring – kiest een boek en doet ons een suggestie. Dat wij *Ulysses* van Joyce konden uitgeven, is uitsluitend te danken aan het werk en de inzet van John Vandenbergh, die al vele jaren met Joyce bezig was. Dat wij Virginia Woolf uitgeven, is te danken aan het initiatief van vertaalster *Gerardine Franken*. Wel moet zo'n initiatief aansluiten bij onze verlangens.

Tot slot een heel banale vraag: wat doen jullie met vertalers die te slecht werk leveren of die te laat zijn? Houden jullie die aan de bepalingen van het contract?

OT: De laatste tien jaar is het niet meer voorgekomen dat hier een vertaling moest worden afgekeurd, omdat we uitsluitend met goede, vaste vertalers werken. En bij te laat opleveren gaan we zeuren, bellen en briefjes sturen. Maar contractueel aansprakelijk stellen? Och nee. Als de vertaling maar goed is! Ons devies luidt: *een goede vertaling komt nooit te laat*.

Zeg dat maar niet te hard. want als vertalers dit lezen...